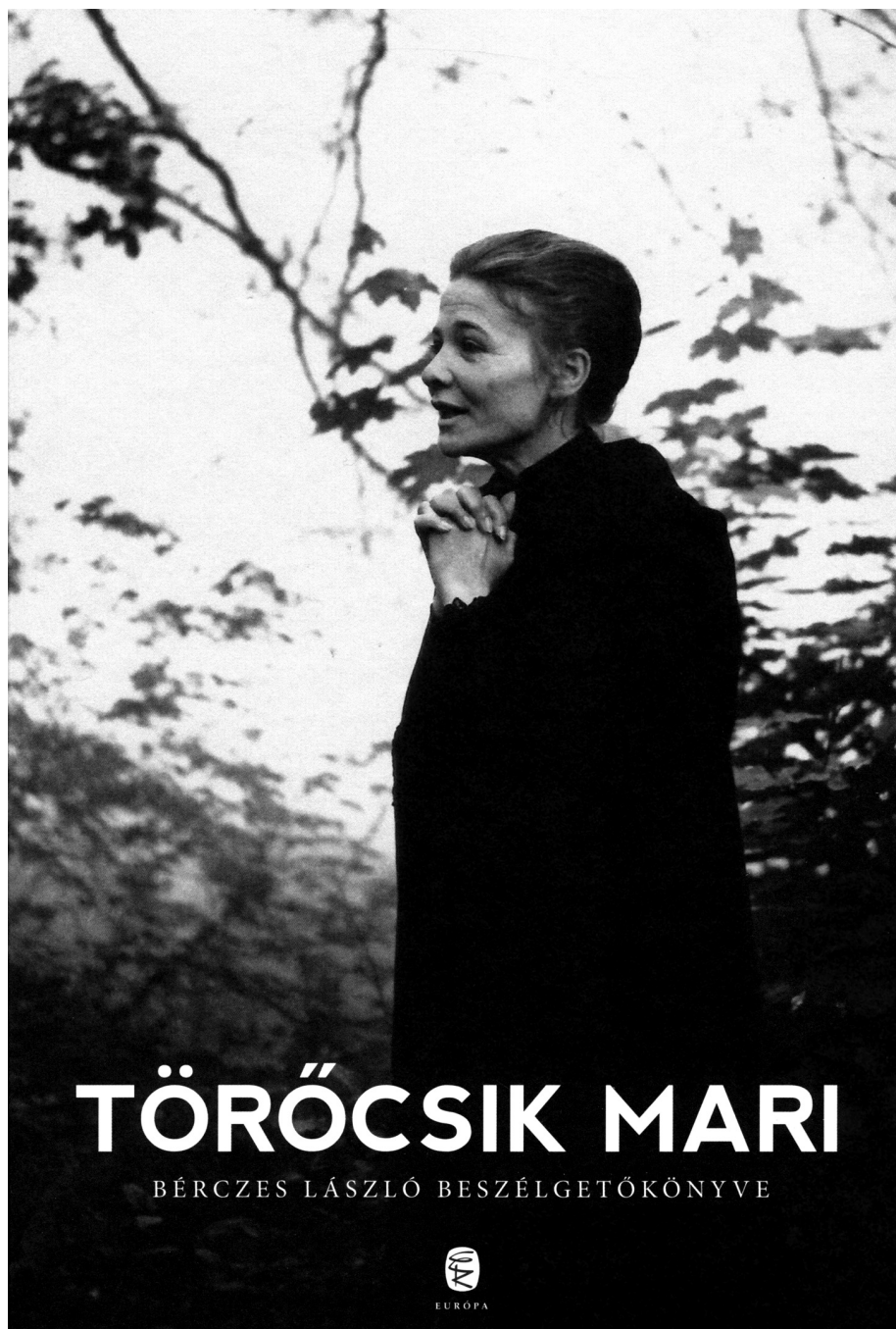

Húsz szemérmes párbeméid

Különös színészportré jelent meg **TÖRŐCSIK MARI**ról. **BESZÉLGETŐKÖNYV**. A műfajt éppen húsz évvel ezelőtt találta ki **BÉRCZES LÁSZLÓ**. Az első kötetet Tompa Miklóssal készítette. Akkor a marosvásárhelyi Székely Színház igazgatójának és rendezőjének szuggesztív előadásmódja ragadta magával az olvasót, a Törőcsik Marival folytatott beszélgetésnek azonban egészen más a hangulata. **GAJDÓ TAMÁS** írása.

Nemcsak Törőcsik Mari életregénye bontakozik ki a párbeszéd során, a beszélgetések hangfelvételének „betűhív” lejegyzéséből is fontos és izgalmas epizódok kerekednek ki – átkiabálás a szomszédasszony-nak, telefonhívások, kiállítás-megnyitó Kőszegen. Ezek sokszor kiegészítik a múlt eseményeit, többször azonban újabb történet kezdetét jelzik. Ezért nem lankadhat figyelmünk egy pillanatra sem, dacára a napokon át tartó, egy évet átívelő hosszú dialógusoknak. Együtt lélegzünk a beszélgetőkkel, izgatottan várjuk, hogy milyen újabb és újabb témák bukkanak elő; milyen sosem hallott történetek kerülnek napvilágra. Izgalmunkat fokozza, hogy a furcsán építkező diskurzusban váratlanul lépnek színre – gyakran meghökkentő történetek szereplőiként – újabb és újabb személyek. Zavarban vagyunk persze már azzal is, hogyan nevezzük az alkotókat, mert az nem kérdés, hogy Bérczes László nem pusztán riporter, ahogyan Törőcsik Mari se interjúalany. Talán inkább a „többet hallgató” és a „többet beszélő” elnevezés lenne helyes. Felsorolhatnánk itt, hogy a magyar színházi szakirodalom hányféle különböző műfajú színész-életrajzot ismer, ideírhatnánk Déryné és Jászai Mari nevét, fontoskodhatnánk azzal is, hogy kiről tudjuk biztosan, hogy nem saját maga fogalmazta meg, írta le önéletrajzát. Elégedjünk meg azzal, hogy Törőcsik Mari és Bérczes László művét egyikhez sem hasonlíthatjuk. S nemcsak azért, mert a technika már olyan fejlett, hogy a hangfelvételnek nincsenek korlátai, csak az elemekkel (már-mint a tartós elemekkel) ne „sóherkedjünk”, hanem azért, mert először fordult

TÖRŐCSIK MARI

BÉRCZES LÁSZLÓ BESZÉLGETŐKÖNYVE

EUROPA

elő a műfaj történetében, hogy a beszélőt érdekelte a hallgató egyénisége.

Mindennek ellenére Bérczes László nagy fába vágta a fejszét, amikor Törőcsik Mari faggatásába fogott. A színésznő sok mindent elmondott már, könyvek is születtek életéről, de egyik sem olyan pályakép, mely azzal a szándékkal készült volna, hogy bemutassa a kortárs magyar színházművészet egyik legjelentősebb alakját. A pálya apróbb mozzanatait mindig egyszerűbb feldolgozni. Jóval könnyebb például Gellért Endre és Major Tamás Nemzeti Színházáról beszélni, mint egy hosszú élet színházi és filmes tapasztalatait összegezni. Beszélni a származásról, családról, gyerekekről. Bemutatni az alkotótársakat, barátokat. Megemlíteni a művészi fordulópontokat. Úgy emlékezni, hogy minden gondolat a nemrégiben elvesztett társ, Maár Gyula körül forog... S eközben figyelni arra, hogy jaj, csak ki ne maradjon valaki, ne sértsünk meg senkit, s ne szégyenítsük meg azokat, akik már nem tudnak védekezni.

A kételkedés visszatérő motívum. Törőcsik Mari mintha nem bízna abban, hogy mindabból, amit elmondott, kibontakozik élete és művésze, s nem teljesül Teréz lányának vágya. „Ezt a könyvet leginkább a lányom kedvéért csinálom. Egyszer a következőket mondta nekem: „Mama. Emberi számítás szerint túléllek téged. Haláloz után mindenféleképpen le fognak írni rólad. Nem igazakat is. Ez biztos. Akkor én előveszem majd ezt a könyvet, és azt mondom, így volt” – vallotta be a színésznő 2015. július 2-án, az egyik velemi beszélgetésen. (291.) De Bérczest is gyakran gyötrik kétségek: sikerül-e tartani a kronológiát, a történetek egy részéről nem tudja, melyik évben kellene elhelyezni, s néhány esetben nem sikerül történeti tényekkel alátámasztani, forrásokkal bizonyítani a sztorikat. A szerző végül így oldotta fel aggályait: „Soha nem fog kiderülni, mi történt pontosan ezen vagy azon a napon. Egy eseményt annyiféleképpen lehet mesélni, ahány résztvevője volt annak. Sőt az ember élete különböző szakaszaiban másként meséli el ugyanazt. Tehát nem ezt az igazságot ke-

resszük. Azt keressük, ki az az ember, akit Törőcsik Marinak hívnak. Hogyan él, hogyan közlekedik az emberek között, hogyan gondolkodik. Hogyan tekint a világra. Sőt, bármilyen önző szándék, arra hívom az olvasót, hogy Mari tekintetével nézzen a világra, amikor ezzel a könyvvel találkozik. Azért akarom ezt, mert szerintem jó dolog így nézni a világra.” (293.)

Ezt hallva Törőcsik Mari visszakérdézett: „Gondolja, sikerül, amit szeretne?” Mire Bérczes: „Talán.” S erre Törőcsik a *Családi kör*ből idéz: „Vagy ha nem, hát kinyúl!” (293.) A mondattal a könyv kétharmadánál leveszi a terhet mindkettejük válláról, s ettől fogva felszabadultabbak a párbeszéddek.

A száraz tényekről, dátumokról ma már könnyen lemondunk, hiszen az adattárakból, a katalógusokból, a digitalizált folyóiratokból megismerhetjük ezt a színházi korszakot. Egyáltalán nem hiányoznak a dokumentumok, ha Törőcsik Mari megosztja velünk ideáit, beavat a műhelytitkokba, szemlélteti, hogyan tekint a világra, s elmondja, hogy mit gondol a színházról. Bár a színészek nehezen tudják szavakba foglalni művészetük lényegét, ebben a szenvedélyes, egymást hajszálpontos fogalmazásra sarkalló beszélgetésben még ez is sikerült. Noha Törőcsik Mari Bérczes Lászlónak arra a kérdésére, hogy mit tudott Ljubimov, például igencsak ingerülten válaszolt: „Hagyjon már az ilyesmivel! Mit tud Vasziljev?! Mit tud Peter Brook?! Mit tud Zsámbéki Gábor? Mit tud Zsótér? Ezek hülyeségek. Ha meg tudom ezt válaszolni, meg is tudom csinálni. Hozzák a saját személyiségüket, energiájukat, tehetségüket... Például tudnak darabot olvasni. Aki rosszul olvas, nem érti meg a művet, és nem lehet jó rendező.” (227.)

Törőcsik Mari többször hangsúlyozta, hogy nehezére esik saját művészi munkájáról szólni, s nem tud pontos elemzéseket adni műalkotásokról. Hajlunk is rá, hogy elhiggyük, mígnem meglepő vallomásokkal áll elő. Például pontosan megfogalmazza a színészi tehetség lényegét: „A színészethez kell egy velünk született tehetség. De kell hozzá külső és belső adottság is. Ezek

összetartoznak. Azokra a szerepekre vagyok alkalmas, amiket külső és belső tartalmaim megengednek. Garas nem született hősnek, de ahogy öregedett, úgy vált egyre alkalmasabbá, mert belső tartalmai predestináltak erre. De van egy alapvető dolog: meg kell tanulni a szakmát. [...] Nem mindegy, kitől és hogyan. Ezért hangsúlyozom már unásig a szerencsémét.” (169.)

De mi is ez a szerencse? Törőcsik Mari hatvan évét töltött színpadon, s a hat évtized alatt nagyon sok rendezővel dolgozott, míg kiváló tehetségű kortársainak általában be kellett érniük ugyanazzal a mesterrel. A színésznő azt tartja, hogy a meghatározó, a jelentős színészi alakításait a rendezőkkel való szoros együttműködésnek köszönheti: „A jó rendező gazdálkodni tud a gesztusaimmal, az érzéseimmel, a mozdulataimmal, azzal, hogy ne civilként legyek jelen, de ne is »színészkedjek«. A jó rendező helyre rak, a rossz rendező a helyemen hagy, magamra hagy, beéri azzal, hogy magamat adom, azaz modoros leszek.” (150.)

Törőcsik Mari és Bérczes László vállalkozását siker koronázta. Biztosan vannak, akiknek fáj, hogy nevük kimaradt a könyvből, míg mások rossznéven vesznek némely kijelentést. Törőcsik Mari szemérmetlen pályának nevezte a színészetet. Ehhez a mesterséghez bizony hozzá tartozik a nyilvánosság előtti rendszeres feltárulkozás. De keveseknek sikerült olyan elegánsan, okosan, mértéktartóan, választékosan, szemérmesen, ahogyan Törőcsik Mari egész életében, s pályája lezárásaként ebben a beszélgetőkönyvben tette.

